

Mladen Jeličić¹

UDC 343.222.4-055.52:37(497.11)

Stručni rad

Primljen: 01. 10. 2019.

Prihvaćen: 11. 11. 2019.

PREKRŠAJNA ODGOVORNOST RODITELJA PO ZAKONU O OSNOVAMA SISTEMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA

APSTRAKT: U radu se razmatra prekršajna odgovornost roditelja, prema Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja sa materijalnopravnog i procesnog aspekta. Autor ukazuje na osnovne principe prekršajne odgovornosti fizičkih lica i analizira obeležja prekršaja iz čl. 194 i 195 navedenog zakona. Prekršajna odgovornost roditelja je razmatrana sa dva aspekta: kao neposredna odgovornost i odgovornost za radnje drugog. Autor je analizirao više spornih pitanja, a posebno je ukazano da je zakonodavac uveo objektivnu odgovornost roditelja za pojedine prekršaje, što je u suprotnosti sa osnovnim načelima prekršajnog prava. Zaključak autora je da se pitanju odgovornosti roditelja moralo pristupiti mnogo savesnije i pravnički preciznije.

KLJUČNE REČI: prekršajna odgovornost roditelja, prekršajni postupak, subjektivna i objektivna prekršajna odgovornost.

1. Uvodna razmatranja

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja² propisuje da sistem obrazovanja i vaspitanja obuhvata predškolsko vaspitanje i

¹ Sudija Prekršajnog suda u Šapcu, e-mail:mladen.jelicic.kaishin@gmail.com.

² Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Sl. glasnik RS“ br. 88/17, 27/18 i 10/19) – u daljem tekstu Zakon.

obrazovanje, osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje i obrazovanje odraslih.³ U cilju ostvarivanja opštih principa obrazovanja i vaspitanja, posebna pažnja se posvećuje saradnji sa porodicom uključivanjem roditelja, odnosno drugog zakonskog zastupnika radi uspešnog ostvarivanja postavljenih ciljeva obrazovanja i vaspitanja.⁴

Porodica, kao ljudska zajednica roditelja i dece, zbog prirode odnosa i jakih emocionalnih veza između članova, a posebno zbog velike mogućnosti uticaja roditelja na sveukupni razvoj ličnosti mladih, veoma je značajan, a u nekim periodima i osnovni i najznačajniji činilac u razvoju ličnosti deteta (Stanojlović, 1992, str. 5). Još se u najranijim radovima koji su se bavili ovom temom naglašavalo da roditelji imaju veoma značajnu ulogu u vaspitanju i obrazovanju deteta. Ukazivalo se da svojim primerom roditelji rađaju one velike duhove koji za istinu i pravdu podnesu sve što se zamisliti dá. Ali rđavim primerima množe se opet nesretne duše koje kasnije ne mogu da skrenu sa rđava puta ni saveti, ni molbe, ni pretnje, ni zakoni, ni tavnice (Nešković, 1887, str. 8). Biti dobar roditelj, u savremenom svetu je imperativ. Visoko postavljeni zahtevi izazivaju nesigurnost kod savremenih roditelja u pogledu toga koji su najbolji vaspitni postupci i najprimerenije reakcije na detetovo ponašanje (Kapor-Stanilović, 1985, str. 90). S druge strane, zakonodavac reguliše ciljeve obrazovanja i vaspitanja, a u praksi vaspitno-obrazovne ustanove iznalaze načine da proklamovani ciljevi budu realizovani. To se odnosi i na primereno ponašanje koje treba da bude potvrda usvojenih vrednosti od učenika. Vaspitno-obrazovne ustanove imaju bitnu ulogu u tom procesu, jer glavno sredstvo predupređenja nedisciplinovanosti deteta jeste pravilna organizacija režima u svakoj školi i visok kvalitet izvođenja nastave (Janković, 1939, str. 9–10). Ne postoji univerzalna vaspitna metoda koja daje optimalne rezultate u razvoju deteta, već uspešna kombinacija više različitih vaspitnih postupaka usaglašenih sa karakteristikama i strukturom ličnosti deteta može dati očekivane rezultate (Stanojlović, 1992, str. 74).

³ Član 2 stav 1 Zakona.

⁴ Član 7 stav 2 tačka 1 Zakona.

Zakonom su učenicima ustanovljena određena prava⁵ i obaveze.⁶ Propisano je da učenik može da odgovara za lakšu povredu obaveze utvrđenu opštim aktom škole, za težu povredu obaveze koja je u vreme izvršenja bila propisana ovim zakonom i za povredu zabrane iz čl. 110–112 ovog zakona. U cilju ostvarivanja postavljenih ideala obrazovanja i vaspitanja, zakonodavac je propisao sankcije za nedozvoljena ponašanja. Sankcija uvek kažnjava udaljavanje od prihvaćene norme, nepoštovanje pravila nametnute igre. U tom smislu, ona ima integrativnu funkciju, u pravom smislu te reči: preti se kaznom, da bi se podstaklo pokoravanje; pristupa se izvršenju kazne s nadom da će se tako nepokorni dovesti u red (Merije, 2014, str. 59).

Takođe, Zakon je odredbom člana 84 posebno definisao odgovornost roditelja. Propisano je da je roditelj, odnosno drugi zakonski zastupnik⁷ deteta odgovoran: 1) za upis deteta u predškolski pripremni program i upis deteta u školu; 2) za redovno pohađanje nastave; 3) za redovno pohađanje pripremne nastave; 4) da odmah a najkasnije u roku od 48 sati od momenta nastupanja sprečenosti učenika da prisustvuje nastavi o tome obavesti školu; 5) da pravda izostanke učenika najkasnije u roku od osam dana od dana prestanka sprečenosti učenika da prisustvuje nastavi odgovarajućom lekarskom ili drugom

⁵ Na primer pravo na uvažavanje ličnosti; podršku za svestrani razvoj ličnosti, podršku za posebno iskazane talente i njihovu afirmaciju; zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja; blagovremenu i potpunu informaciju o pitanjima od značaja za obrazovanje i vaspitanje; slobodu udruživanja u različite grupe, klubove i organizovanje ueničkog parlamenta; zaštitu i pravično postupanje ustanove prema detetu i učeniku itd. Videti odredbu člana 79 Zakona.

⁶ Na primer obavezu da redovno pohađa nastavu i izvršava školske obaveze; poštuje pravila ponašanja u školi, odluke direktora i organa škole; radi na usvajanju znanja, veština i stavova utvrđenih školskim programom, prati sopstveni napredak i izveštava o tome nastavnike i roditelje, odnosno druge zakonske zastupnike; ne ometa izvođenje nastave i ne napušta čas bez prethodnog odobrenja nastavnika; poštuje ličnost drugih učenika, nastavnika i ostalih zaposlenih u školi itd. Videti odredbu člana 80 Zakona.

⁷ U nastavku rada ćemo koristiti samo pojam roditelj, a ne i drugi zakonski zastupnik, iako je njihov položaj, shodno zakonskim odredbama, identičan, a s obzirom na temu rada.

relevantnom dokumentacijom; 6) da na poziv škole uzme aktivno učešće u svim oblicima vaspitnog rada sa učenikom; 7) za povredu zabrane iz čl. 110–112 ovog zakona učinjenu od strane učenika; 8) za teže povrede obaveze učenika iz člana 83 ovog zakona i 9) da poštuje pravila ustanove. Stavom 2 predviđeno je da je roditelj dužan da nadoknadi materijalnu štetu koju učenik nanese školi, namerno ili iz krajnje nepažnje, u skladu sa zakonom. Shodno ustanovljenim obavezama, zakonodavac je u kaznenim odredbama propisao prekršajnu odgovornost roditelja.

2. Materijalnopravni aspekti odgovornosti roditelja

2.1. Sumarni osvrt na prekršajnu odgovornost roditelja kao fizičkog lica

Prekršajna odgovornost predstavlja skup uslova potrebnih za primenu prekršajnih sankcija prema učiniocu prekršaja ili prema pravnom licu, a radi se o skupu objektivnih i subjektivnih uslova potrebnih za kažnjivost prekršaja (Stojanović, 2012, str. 35). U prekršajnom pravu, termin *odgovornost* je širi u odnosu na termin *krivica*, jer prekršajna odgovornost obuhvata i krivicu, s obzirom da subjekt prekršaja mora imati odgovarajuća, zakonom propisana psihička svojstva i psihički odnos prema svojoj radnji, što znači da mora biti uračunljiv i *kriv* za izvršeni prekršaj (Šušnjara, 2014, str. 263). Kao posledicu izostavljanja krivice iz pojma prekršaja,⁸ prekršajna odgovornost je dobila na značaju – ona više nije jedinstvena, već je različita u zavisnosti ko se pojavljuje kao učinilac prekršaja, pa može biti i subjektivna (kada je učinilac fizičko lice) i objektivna (kada je učinilac pravno lice). Krivica je neophodna za prekršajnu odgovornost fizičkog lica, ali ne i za odgovornost pravnog lica (Đorđević, 2014, str. 18). Subjekt prekršaja, sa stanovišta subjektivne odgovornosti, mora da poseduje sposobnost da uspostavi odgovarajući „odnos“ prema radnji koja je propisom određena kao prekršaj, da bi mu se uopšte prekršaj mogao staviti na teret („uračunati“), ali i konkretno manifestovati („izraziti“) tu sposobnost, u smislu pojma krivice (vinosti)

⁸ Odredba člana 2 Zakona o prekršajima - ZOP („Sl. glasnik RS“ br. 65/13 i 13/16) predviđa da je prekršaj protivpravno delo koje je zakonom ili drugim propisom nadležnog organa određeno kao prekršaj i za koje je propisana prekršajna sankcija.

tj. svesti i volje da čini prekršaj, odnosno dužnosti da tu svest i volju „ima“ (aktivira) (Pihler, 2008, str. 5–6).

Centralni pojam subjektivne prekršajne odgovornosti jeste prekršajna krivica. Ona predstavlja most koji spaja objektivni pojam prekršaja, kao protivpravnog dela objektivizovanog u realnosti i prekršajnu odgovornost, kao neophodan uslov za primenu prekršajne sankcije (Jeličić, 2017, str. 349). Odredba člana 18 stav 1 ZOP propisuje da fizičko lice odgovara za prekršaj koji mu se može pripisati u krivicu zato što je bilo uračunljivo i učinilo prekršaj sa umišljajem ili iz nehata, a bilo je svesno ili je bilo dužno i moglo biti svesno da je takav postupak zabranjen. Iz zakonske definicije proizilazi da pojam prekršajne krivice sadrži tri konstitutivna elementa: uračunljivost, umišljaj ili nehat i svest o protivpravnosti. Ova tri elementa se međusobno uslovljavaju i izostanak bilo kojeg od njih isključuje postojanje prekršajne krivice, a samim tim i prekršajne odgovornosti. Uračunljivost bi se mogla okarakterisati kao „opšta podobnost“ ili preduslov krivice, a svest o protivpravnosti kao objektivizacioni element vinsti, tj. umišljaja ili nehata. Adekvatan psihički aparat učinioca prekršaja (uračunljivost) omogućava da preduzimanjem radnje činjenja ili nečinjenja ispolji subjektivni odnos prema prekršaju manifestovan postojanjem umišljaja ili nehata i pri tome percipira (ili je bio dužan i mogao da percipira) protivpravnost svog ponašanja (Jeličić, 2017, str. 352–353).

Dakle, pretpostavka odgovornosti roditelja za prekršaje predviđene Zakonom jeste postojanje prekršajne krivice.

2.2. Obeležja prekršaja iz čl. 194 i 195 Zakona o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja kojima je predviđena prekršajna odgovornost roditelja

2.2.1. Osnovne karakteristike prekršajne odgovornosti roditelja prema Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

Zakon je u kaznenim odredbama predvideo dva prekršaja koje može da učini roditelj. Radnje izvršenja tih prekršaja su vrlo različite i prekršajnu odgovornost roditelja opredeljuju kao neposrednu (autonomnu) i posrednu (izvedenu).

U prvu grupu spadaju prekršaji koji proizilaze iz „direktne“⁹ radnje roditelja – činjenja ili nečinjenja. U pitanju je neposredna odgovornost roditelja za postupanje suprotno dispoziciji norme. Dispozicijom norme se propisuje određeno pravilo ponašanja, koje zapravo predstavlja poželjno ponašanje (činjenje ili uzdržavanje od činjenja tj. nečinjenje). U pravu je nečinjenje uvek propuštanje dužnog činjenja i kao takvo vrednosno obojeno. Ali i činjenje u pravu podrazumeva kršenje norme samo što se ovde dužnost iscrpljuje u propuštanju da se ne čini (Vuković, 2012, str. 77). Roditelj čini prekršaj kada ostvari pretpostavku sankcije koja sadrži opis činjenica ili okolnosti koje predstavljaju uslov za primenu pravila sadržanog u sankciji, a uslov za primenu sankcije jeste ponašanje suprotno onom koje se dispozicijom zahteva (Čavoški & Vasić, 2011, str. 234).

Druga grupa prekršaja, za koju roditelji odgovaraju, zasniva se na radnjama koje je preduzelo njihovo dete¹⁰ i ostvarilo neku vrstu nedozvoljenog ponašanja.¹¹ U pitanju je posredna odgovornost roditelja. Treba razlikovati pojam posredne odgovornosti, koji postoji u

⁹ Ovim terminom potenciramo razliku u odnosu na drugu grupu prekršaja, gde roditelj odgovara za radnju koju je preduzelo njegovo dete.

¹⁰ Potrebno je ukazati da sistem obrazovanja i vaspitanja obuhvata predškolsko vaspitanje i obrazovanje, osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje i obrazovanje odraslih (član 2 stav 1 Zakona). Naglašeno je da se opšti principi obrazovanja i vaspitanja odnose na decu, učenike i odrasle (član 7 stav 1 Zakona). Zatim, iz zakonskih odredbi proizilazi da status deteta, u smislu Zakona, ima dete koje pohađa predškolsku ustanovu. U odredbi člana 17 stav 1 i stav 2 navedeno je da u predškolsku ustanovu može da se upiše dete na zahtev roditelja, odnosno drugog zakonskog zastupnika. U predškolsku ustanovu upisuju se sva deca u godini pred polazak u školu. Naposljetku, upisom u prvi razred dete stiče svojstvo učenika (član 18 stav 1). Bitno je razlikovati pojmove dete i učenik, jer određene vrste nedozvoljenog ponašanja može učiniti samo učenik. Takođe, odgovornost roditelja se temelji na razlikovanju ovih radnji, u odnosu na to da li ih je učinilo dete ili učenik, o čemu će više reći biti u nastavku.

¹¹ Smatramo da je opravdano sva ponašanja deteta, učenika ili odraslog koja nisu prihvatljiva a definisana su Zakonom obuhvatiti pojmom „nedozvoljena ponašanja“. On implicira da postoje povrede pravila ponašanja u školi i ustanovi, pa ćemo ovaj pojam koristiti u daljem tekstu. Naravno, nedozvoljeno ponašanje se može ispoljiti na više načina, o čemu će reći biti u nastavku.

prekršajnom pravu, od posrednog izvršilaštva u krivičnom pravu, čija je osnovna karakteristika iskorišćavanje određenog nedostatka drugoga za izvršenje vlastitog krivičnog dela (Vuković, 2013, str. 96). S obzirom da se odgovornost roditelja temelji na nedozvoljenom ponašanju njegovog deteta,¹² potrebno je ukazati da učenik može da odgovara za lakšu povredu obaveze utvrđenu opštim aktom škole, za težu povredu obaveze koja je u vreme izvršenja bila propisana Zakonom i za povredu zabrane iz čl. 110–112 Zakona.¹³ Prekršajna odgovornost roditelja nije predviđena za lakše povrede obaveza koje učini njegovo dete (učenik), jer iz citiranog člana 84 stav 1 tač. 7 i 8 Zakona proizilazi da roditelj odgovara za povredu zabrane koja se odnosi na zabranu diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i ponašanja koje vređa ugled, čast i dostojanstvo, kao i za teže povrede obaveza učenika koje su propisane članom 83 Zakona. Članom 194 predviđeno je da će se novčanom kaznom od 5.000 do 100.000 dinara kazniti za prekršaj roditelj, odnosno drugi zakonski zastupnik za povredu obaveze iz člana 84 ovog zakona. U pitanju je blanketna dispozicija, a u doktrini se ističe da se prilikom propisivanja bića prekršaja po pravilu koriste blanketne dispozicije koje upućuju na primenu odredbe ili odredaba koje su sadržane u istom ili drugom propisu (Delić & Bajović, 2018, str. 17). Članom 195 propisano je da će se novčanom kaznom od 30.000 do 100.000 dinara kazniti roditelj, odnosno drugi zakonski zastupnik deteta ili učenika koji učini povredu zabrane iz čl. 111 i 112 ovog zakona.

2.2.2. *Odgovornost roditelja za svoje radnje – neposredna odgovornost*

U pitanju su klasični prekršaji, jer roditelj, kao subjekt izvršenja prekršaja, odgovara za radnje koje je preduzeo ili nije preduzeo (činjenje ili nečinjenje). Postoji više mogućih radnji izvršenja ovih prekršaja koje predviđa navedeni zakon.

¹² Ovaj pojam posmatramo u smislu odnosa roditelj-dete.

¹³ Član 83 stav 2 Zakona. Zakonodavac je posebno naglasio kršenje propisanih zabrana, kao najteže oblike nedozvoljenog ponašanja učenika.

Prva se odnosi na odgovornost roditelja u pogledu obaveza koje se odnose na nastavu i upis deteta i učenika u odgovarajuću ustanovu. Roditelj je dužan da obezbedi upis deteta u predškolski pripremni program i školu, odgovoran je za redovno pohađanje nastave i pripreme nastave i dužan je da na poziv škole uzme aktivno učešće u svim oblicima vaspitnog rada sa učenikom. Takođe, roditelj je obavezan da odmah a najkasnije u roku od 48 sati obavesti školu o sprečenosti učenika da prisustvuje nastavi, ali i da pravda izostanke učenika odgovarajućom lekarskom ili drugom relevantnom dokumentacijom. Druga vrsta radnje izvršenja prekršaja odnosi se na obavezu roditelja da poštuje pravila ustanove. Preduzimanje navedenih radnji (činjenje ili nečinjenje) sankcionisano je kaznenom odredbom člana 194 Zakona.

Odredbom člana 195 Zakona propisan je teži prekršaj roditelja kada prekrši zabrane predviđene članovima 111 i 112 Zakona.

Članom 111 stav 1 propisana je zabrana nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u ustanovi od strane roditelja,¹⁴ a članom 112 zabrana ponašanja koje vređa ugled, čast ili dostojanstvo.

Subjekt prekršaja je roditelj koji prekrši zabranu iz čl. 111 i 112 Zakona. Radnja izvršenja prekršaja je alternativno propisana i manifestuje se u više modaliteta. Pre svega, prekršaj postoji kada je u pitanju fizičko nasilje, odnosno fizičko kažnjavanje deteta od strane roditelja u ustanovi i svako ponašanje koje može da dovede do stvarnog ili potencijalnog telesnog povređivanja deteta, učenika ili odraslog. Tu spadaju i ostale vrste nasilja koje može izvršiti roditelj: psihičko nasilje, seksualno nasilje i zlostavljanje, digitalno nasilje i zlostavljanje, socijalno nasilje. Bitna karakteristika ovog prekršaja jeste da on mora biti izvršen u ustanovi. Ovaj uslov pretpostavka je prekršajne odgovornosti roditelja. Ukoliko je roditelj protivpravno delo izvršio van ustanove a na detetu se primete znaci nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, ustanova je dužna

¹⁴ Značajno je ukazati da je stavom 11 ovog člana predviđena dužnost ustanove da nadležnom organu prijavi svaki oblik nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u ustanovi počinjen od strane roditelja, odnosno drugog zakonskog zastupnika. Takođe, stavom 5 je predviđeno da je ustanova dužna da odmah podnese prijavu nadležnom organu, ako se kod deteta, učenika ili odraslog primete znaci nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja.

da to prijavi nadležnom organu.¹⁵ U određenim situacijama moguće je pokretanje krivičnog postupka protiv roditelja, zbog krivičnog dela nasilja u porodici.

Pored navedenog, roditelj može prekršajno da odgovara za ponašanje kojim vređa ugled, čast ili dostojanstvo zaposlenog lica u ustanovi koje ima svojstvo pasivnog subjekta. Radnja izvršenja može biti bilo koja aktivnost kojom se ostvaruje biće prekršaja, dok je mesto izvršenja prekršaja ustanova.

2.2.3. Posredna odgovornost roditelja – odgovornost za radnje drugog

U doktrini se ukazuje da ZOP, u pogledu odgovornosti roditelja za prekršaje njihovih potomaka, narušava načelo subjektivne odgovornosti za prekršaj i da je olako zakonodavac uveo odgovornost roditelja a da se pritom nije ni potrudio da bude precizniji u uređenju ove oblasti (Ristivojević & Milić, 2016, str. 161, 171). Iako se odgovornost roditelja, prema Zakonu, ne zasniva na prekršaju deteta, već na određenoj vrsti nedozvoljenog ponašanja, primetno je da određene paralele postoje, pa je navedena konstatacija sasvim utemeljena i opravdano se može postaviti pitanje: da li je i kroz ovaj zakon uvedena objektivna odgovornost roditelja?

Radnja izvršenja prekršaja je alternativno propisana i ispoljava se u više modaliteta koji se mogu sistematizovati po određenim zajedničkim karakteristikama.

Odgovornost roditelja je propisana za povredu zabrane predviđene čl. 110–112 Zakona, koja je izvršena od njegovog deteta tj.

¹⁵ Pravilnikom o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje („Sl. glasnik RS“ br. 46/2019) propisano je da se u ustanovi interveniše na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje kada se ono dešava ili se dogodilo između: dece ili učenika (vršnjačko nasilje); zaposlenog i deteta, odnosno učenika; roditelja i deteta, odnosno učenika; roditelja i zaposlenog, kao i kada nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje čini treće lice u odnosu na dete, učenika, zaposlenog ili roditelja. Ustanova je dužna da interveniše uvek kada postoji sumnja ili saznanje da dete i učenik trpi nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, bez obzira na to gde se ono dogodilo, gde se događa ili gde se priprema.

učenika. Učenik može izvršiti povredu zabrane diskriminacije,¹⁶ fizičko nasilje prema drugom učeniku, odraslom ili zaposlenom i druge vidove nasilja: psihičko nasilje, socijalno, seksualno nasilje sa zlostavljanjem i digitalno nasilje, koje definiše zakonska odredba. Svojim ponašanjem, učenik¹⁷ ne sme da vređa ugled, čast ili dostojanstvo zaposlenog i drugog učenika tj. deteta i odraslog. Zatim, teže povrede obaveza koje izvrši učenik a koje su predviđene u članu 83 Zakona osnov su odgovornosti roditelja.¹⁸

¹⁶ Od značaja za ovo pitanje je Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, deteta, učenika ili trećeg lica u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ("Sl. glasnik RS", br. 22/2016).

¹⁷ Zakonodavac je i u ovim odredbama potencirao nedoslednosti u zakonskom tekstu. Odredba člana 84 odnosi se na odgovornost roditelja za povrede zabrane učinjene samo od učenika, a ne i deteta ili odraslog. Međutim, u odredbi člana 112 navedeno je da se zabrana ponašanja koje vređa ugled, čast ili dostojanstvo odnosi i na dete i odraslog. Ostaje nejasno: da li roditelj odgovara i ako zabranu prekrši dete (u predškolskoj ustanovi) i odrasli, ili samo učenik?

¹⁸ Teže povrede obaveza učenika su: 1) uništenje, oštećenje, skrivanje, iznošenje, prepravka ili dopisivanje podataka u evidenciji koju vodi škola ili druga organizacija, odnosno organ; 2) prepravka ili dopisivanje podataka u javnoj ispravi koju izdaje škola ili organ, odnosno ispravi koju izda druga organizacija; 3) uništenje ili krađa imovine škole, privrednog društva, preduzetnika, učenika ili zaposlenog; 4) posedovanje, podstrekavanje, pomaganje, davanje drugom učeniku i upotreba alkohola, duvana, narkotičkog sredstva ili psihoaktivne supstance; 5) unošenje u školu ili drugu organizaciju oružja, pirotehničkog sredstva ili drugog predmeta kojim može da ugrozi ili povredi drugo lice; 6) ponašanje učenika kojim ugrožava vlastitu bezbednost ili bezbednost drugih učenika, nastavnika i zaposlenih u školi, u školskim i drugim aktivnostima koje se ostvaruju van škole, a koje škola organizuje i koje dovodi do njihovog fizičkog i psihičkog povređivanja; 7) upotreba mobilnog telefona, elektronskog uređaja i drugog sredstva u svrhe kojima se ugrožavaju prava drugih ili u svrhe prevare u postupku ocenjivanja; 8) neopravdano izostajanje sa nastave i drugih oblika obrazovno-vaspitnog rada više od 25 časova u toku školske godine, od čega više od 15 časova nakon pismenog obaveštavanja roditelja, odnosno drugog zakonskog zastupnika od strane škole; 9) učestalo činjenje lakših povreda obaveza u toku školske godine, pod uslovom da su preduzete neophodne mere iz stava 1 ovog člana radi korekcije ponašanja učenika.

3. Procesnopravni aspekti odgovornosti roditelja – procesuiranje prekršaja

Pored navedenih materijalnopravnih aspekata odgovornosti roditelja, značajno je ukazati na određene procesnopravne aspekte. Najznačajniji se odnose na svojstvo ovlašćenog tužioca, kvalitetet zahteva za pokretanje prekršajnog postupka ispoljen kroz činjeničnu identifikaciju prekršaja i teret dokazivanja obeležja prekršaja.

3.1. Svojstvo ovlašćenog tužioca i procesna uloga u prekršajnom postupku

Pod terminom „ovlašćeni tužilac“ u prekršajnom postupku podrazumevaju se svi pravni subjekti koji mogu podneti zahtev za pokretanje prekršajnog postupka i izdavaoci prekršajnih naloga koji imaju određene ingerencije u slučaju podnošenja zahteva za sudsko odlučivanje o izdatom prekršajnom nalogu (Jeličić, 2018a, str. 150). Odredbom člana 84 stav 3 Zakona propisano je da škola podnosi zahtev za pokretanje prekršajnog postupka, odnosno krivičnu prijavu radi utvrđivanja odgovornosti roditelja, odnosno drugog zakonskog zastupnika iz razloga koji su propisani stavom 1 tog člana koji reguliše odgovornost roditelja. Dakle, za prekršaje roditelja usled kršenja odredbi člana 84 Zakona svojstvo podnosioca zahteva za pokretanje prekršajnog postupka ima škola. Škola ima mogućnost da podnese krivičnu prijavu, ukoliko u radnjama roditelja ima elemenata krivičnog dela. Podnošenjem krivične prijave, aktivnosti škole se završavaju, jer će po prijavi dalje postupati policija i javno tužilaštvo. S druge strane, podnošenje i zastupanje zahteva za pokretanje prekršajnog postupka daleko je zahtevnije i traži potrebna pravnička znanja. Ne samo prilikom sastavljanja zahteva za pokretanje prekršajnog postupka, već i u daljem toku postupka, jer škola, kao ovlašćeni tužilac, ima teret dokazivanja obeležja prekršaja i prekršajne odgovornosti. Kao osnovni problem u praksi javlja se činjenična identifikacija prekršaja. Činjenična identifikacija prekršaja je vremensko-prostorna konkretizacija radnje izvršenja okrivljenog opisom pravno relevantnih činjenica (Jeličić, 2018a, str. 149). Bitni činioци koji određuju činjeničnu identifikaciju

prekršaja su činjenični opis prekršaja i vreme i mesto izvršenja. Činjenični opis prekršaja mora biti u skladu sa zakonskom normom, jer kako se u doktrini ističe, pravne norme, naročito opšte, odnosno apstraktne, predviđaju određene činjenice kao uslov za svoju primenu (Blagojević, 1997, str. 159). Vreme izvršenja prekršaja značajno je iz više razloga: kada je vreme izvršenja prekršaja sastavni deo prekršaja, kada se prekršajna odgovornost utvrđuje prema zakonu koji je važio u vreme izvršenja prekršaja, kada zastarelost pokretanja i vođenja prekršajnog postupka teče od vremena izvršenja prekršaja i kada se vinost i prekršajna odgovornost cene u vreme izvršenja prekršaja (Đuričić & Bejatović, 2015, str. 24). Kao mesto izvršenja smatra se kako ono mesto gde je preduzeta radnja prekršaja ili propuštena radnja koja je trebalo da se izvrši, tako i mesto gde je posledica nastupila, iz čega proizilazi da je teorija jedinstva ili ubikviteta prihvaćena zakonom zbog toga što šire postavlja mesto izvršenja prekršaja u odnosu na teorije delatnosti i posledice (Mrvić Petrović, 2014, str. 22). Pravilna činjenična identifikacija prekršaja može biti izazovan zadatak zbog čega podnošenje zahteva za pokretanje prekršajnog postupka zahteva kvalitetno vladanje veštinom primene prava na konkretan slučaj. Kada se tome doda važeći princip dokazivanja, za koji se u doktrini navodi da je potisnuo princip istinitosti po kojem je sud bio dužan da istinito i potpuno utvrdi činjenice koje su važne za donošenje zakonite odluke i da sa jednakom pažnjom ispita i utvrdi kako činjenice koje terete okrivljenog, tako i one koje mu idu u korist (Bošković & Skakavac, 2017, str. 83), jasno je da postoje ozbiljne sumnje da je škola, kao ovlašćeni podnosilac zahteva za pokretanje prekršajnog postupka, spremna da odgovori izazovima modernog prekršajnog postupka. Dokazno načelo propisuje obavezu ovlašćenog tužioca da aktivno učestvuje u postupku, predlaže i obezbeđuje dokaze i svojim aktivnostima objektivizuje teret dokazivanja. Neaktivnost podnosioca zahteva na ovom polju rezultira donošenjem oslobađajuće presude zbog nedostatka dokaza. Pored navedenog, sud vrši ocenu da li činjenična identifikacija prekršaja odgovara pravnim pojmovima i kategorijama koje predviđa apstraktna zakonska norma. Ukoliko je odgovor negativan i delo nije opisano valjano, jer nisu navedene pravno relevantne činjenice koje određuju biće prekršaja, donosi se oslobađajuća presuda (Jeličić, 2018b, str. 576, 577).

4. Sporna pitanja

Kada se sagledaju materijalno-procesni elementi prekršajne odgovornosti roditelja na koje je ukazano, uočava se nekoliko spornih pitanja, koja u praksi stvaraju probleme. Ona se mogu sistematizovati u nekoliko segmenata.

4.1. Subjekat izvršenja prekršaja – koji od roditelja odgovara u slučajevima posredne odgovornosti?

Zakonodavac ovo pitanje nije regulisao. Ukoliko roditeljsko pravo vrše oba roditelja, postavlja se pitanje: koji roditelj je izvršio prekršaj, odnosno da li su roditelji saizvršioци? Ako su roditelji razvedeni, da li prekršajno odgovara roditelj koji samostalno vrši roditeljsko pravo, odnosno ukoliko roditeljsko pravo vrše oba roditelja, da li su i tada oni saizvršioци? Da li je bitna činjenica da se dete nalazilo kod drugog roditelja a ne kod roditelja koji vrši roditeljsko pravo u vreme činjenja disciplinskog prestupa u školi? Navedena pitanja još više potkopavaju ionako krhku konstrukciju posredne prekršajne odgovornosti roditelja predviđenu Zakonom. U praksi, školi je, kao podnosiocu zahteva za pokretanje prekršajnog postupka, ostavljeno diskreciono ovlašćenje da identifikuje izvršioца ili izvršioце prekršaja. Svakako je bilo bolje urediti ova pitanja zakonom, čime bi se izbegla moguća nepravična rešenja.

4.2. Da li je u pitanju objektivna odgovornost roditelja u slučajevima posredne odgovornosti?

Posebno sporan element jeste pitanje vinosti tj. subjektivnog odnosa prema prekršaju koji mora biti manifestovan kroz postojanje umišljaja ili nehata u svim situacijama gde roditelj treba da odgovara za nedozvoljeno ponašanje svog deteta. Jer da bi učinilac prekršaja mogao biti kažnjen za delo, on mora da ima određen psihički odnos prema delu, kao svom ostvarenju, a ako takvog odnosa nema, onda nema ni njegove odgovornosti, pa ni kažnjivosti (Jovašević, 2012: 84). Za postojanje subjektivnog odnosa prema prekršaju, u slučajevima odgovornosti za radnje drugog lica, nužno je dovesti u vezu sledeće parametre: radnju

izvršenja prekršaja, kao objektivno ispoljavanje prekršaja u stvarnosti, i adekvatan unutrašnji, psihički odnos okrivljenog prema preduzetoj radnji drugog lica (Jeličić, 2017, str. 356).

Teorijska konstrukcija odgovornosti za radnje drugog lica u prekršajnom pravu je posebno problematična, a u sudskoj praksi dokazivanje subjektivnog odnosa prema prekršaju spada u zahtevan zadatak ovlašćenog tužioca. Dovedi u vezu nedozvoljeno ponašanje učenika koji čini prestup sa subjektivnim odnosom roditelja prema radnji svog deteta, za koju najčešće u trenutku izvršenja nema saznanja, nije jednostavno. Subjektivni odnos prema prekršaju mora da bude manifestovan u postojanju subjektivnih činjenica. One su odlučne činjenice i predmet dokazivanja. Subjektivni odnos mora da bude dokazan, a ne može da se temelji na pretpostavkama ili indicijama. Objektivna odgovornost roditelja je u prekršajnom pravu nedopustiva, iako i sâm ZOP u sebi sadrži rešenja koja se u doktrini opravdano kritikuju. Radi se o odgovornosti roditelja za prekršaj koji učini dete koje nema navršenih četrnaest godina života, kada se stiče prekršajna odgovornost. Opravdano se ukazuje da je u pitanju objektivna odgovornost, jer se roditelj ne kažnjava za prekršaj propuštanja dužnog nadzora, kao samostalnog prekršaja, već se kažnjava kao da je sâm učinio prekršaj (Ristivojević & Milić, str. 160, 161). U situaciji koju razmatramo, zakonodavac, takođe, nije propisao da roditelj odgovara za propuštanje dužnog nadzora nad učenikom zbog kojeg je došlo do nedozvoljenog ponašanja. Naprotiv, iz zakonskih odredbi proizilazi da je roditelj odgovoran za nedozvoljeno ponašanje učenika (povrede zabrane iz čl. 110–112 i teže povrede zabrane učenika iz člana 83 Zakona). Nedvosmislen je zaključak da je zakonodavac i ovim zakonskim odredbama propisao objektivnu prekršajnu odgovornost roditelja.

4.3. Dokazna potkrepljenost pretpostavke odgovornosti roditelja – nedozvoljeno ponašanje deteta

U svim slučajevima posredne odgovornosti bitna je relevantnost radnje drugog lica. Široka paleta mogućih nedozvoljenih oblika ponašanja učenika, koji se podvođe pod teže povrede obaveza

ili povredu propisanih zabrana, a za koje roditelj po slovu zakona treba da odgovara, uzrokuje logično pitanje: šta je dokaz da je dete izvršilo težu povredu obaveze ili zabrane? Primera radi, u težu povredu obaveza spada upotreba alkohola. S tim u vezi, da li je za odgovornost roditelja dovoljno da je učenik zatečen u korišćenju alkohola ili je dokaz o ovoj činjenici sproveden disciplinski postupak u kojem je utvrđena odgovornost učenika? Pretpostavka odgovornosti roditelja je disciplinski prestup deteta. Ova činjenica se dokazuje odlukom ustanove koja je sprovela postupak protiv deteta i izrekla odgovarajuću vaspitnu ili drugu meru. Radi se o uslovu koji determiniše postojanje prekršaja roditelja i on ne može da se zasniva na indicijama, pretpostavkama ili nedokazanim činjenicama. Jedino kada postoji dokaz o izvršenoj težoj povredi obaveza ili prekršenoj zabrani, u vidu određene odluke ustanove, ispunjeni su uslovi da se roditelj formalno tereti za prekršaj iz člana 194 Zakona.

4.4. Mesto izvršenja prekršaja

U Zakonu se prilikom opisa nedozvoljenih oblika ponašanja deteta i učenika na više mesta pominje da moraju da budu izvršeni u ustanovi. Pojam ustanove nije definisan Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Ustanova, u smislu Pravilnika o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, jeste predškolska ustanova, osnovna i srednja škola i dom učenika. Pod prostorom ustanove podrazumeva se prostor u sedištu i van sedišta ustanove u kom se ostvaruje vaspitno-obrazovni, obrazovno-vaspitni i vaspitni rad, kao i druge aktivnosti ustanove. Međutim, navedeni pravilnik se odnosi samo na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, ali ne i na ostale zabrane propisane Zakonom – povredu diskriminacije, ponašanja kojim se vređa čast, ugled i dostojanstvo, kao i teže povrede obaveza učenika. Svi ovi prekršaji mogu biti izvršeni van ustanove, pa se postavlja logično pitanje mesne nadležnosti prekršajnog suda.

Opšte pravilo je da je mesno nadležan prekršajni sud na čijem području je prekršaj učinjen ili pokušan, što propisuje odredba člana 103 stav 1 ZOP. Prekršajna odgovornost roditelja proizilazi iz nedozvoljenog

ponašanja deteta, pa ako je dete nedozvoljeno ponašanje izvršilo van škole, na rekreativnoj nastavi ili ekskurziji, mesto izvršenja prekršaja roditelja bi bilo, takođe, to mesto. Ovo svakako nije najprijhvatljivije rešenje, jer bi ustanova morala da podnese zahtev za pokretanje prekršajnog postupka sudu, koji je van mesta prebivališta roditelja. Još veći problem nastaje u slučaju nedozvoljenog ponašanja učenika izvršenog u inostranstvu. Ukoliko se imaju u vidu odredbe citiranog pravilnika, koji definiše prostor ustanove, u slučaju povrede zabrane iz člana 111 Zakona smatralo bi se da je nedozvoljeno ponašanje učinjeno u sedištu ustanove, čime se rešava ovo sporno pitanje. Međutim, Pravilnik ne reguliše prostor ustanove za ostale dve povrede zabrane i teže povrede obaveza učenika predviđenih navedenim zakonom. Ako bi se utvrdilo da je učenik izvršio težu povredu obaveze za vreme rekreativne nastave u drugom mestu,¹⁹ van sedišta škole ili u inostranstvu, postavlja se pitanje: kom sudu škola treba da podnese zahtev za pokretanje prekršajnog postupka? I na ovo pitanje zakon ne daje odgovor. U pitanju je pravna praznina.

Propust zakonodavca da zakonski reguliše ovo bitno pitanje, definiše prostor ustanove i time otkloni sve nedoumice do kojih može doći u praksi pokazuje utemeljenost shvatanja, koja se iznose u doktrini, da se u Srbiji primećuje izrazito nemaran odnos i prema „zanatskom“ delu posla tj. prema pisanju norme i poštovanju pravila ligislativne tehnike, što stvara i suštinske probleme (Stojanović, 2011, str. 40). U ovakvim situacijama moguće rešenje je primena analogije. Analogija znači da se na jedan slučaj koji nije regulisan opštom normom primenjuje druga pravna norma čije je dejstvo predviđeno za drugi slučaj koji je sličan onom slučaju u odnosu na koga postoji pravna praznina i upravo ta sličnost dva slučaja – jednog koji je „pokriven“ normom i drugog koji je praktično neregulisan, predstavlja legitimaciju i osnovu za primenu analogije koja se svodi na jednu vrstu premeštanja ili proširenja dejstva jedne norme na situaciju na koju se ona inače ne odnosi, ali je ta situacija slična sa onom na koju se norma izvorno odnosi i primenjuje (Škulić, 2009, str. 83). Odredbe Pravilnika o protokolu postupanja u

¹⁹ Odredbom člana 70 stav 1 Zakona je propisano da ustanova može, uz saglasnost saveta roditelja, da organizuje nastavu u prirodi, ekskurziju i studijsko putovanje.

ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje morale bi se primeniti u svim navedenim situacijama, pa bi se prostor ustanove morao tumačiti u širem smislu.

4.5. Odnos razmatranih prekršaja sa prekršajima iz Zakona o javnom redu i miru

Jednom radnjom može biti ostvareno biće prekršaja iz različitih zakona. Sporan je odnos pojedinih razmatranih prekršaja sa prekršajima iz Zakona o javnom redu i miru, jer istim radnjama može biti ostvareno i biće prekršaja iz člana 9 stav 1 (na primer vređanje, drsko i nepristojno ponašanje u odnosu na zaposlenog). U tom slučaju, postojao bi odnos specijaliteta, jer se prekršaji predviđeni Zakonom o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja odnose na prekršaje učinjene u ustanovi, karakteriše ih posebno svojstvo subjekta izvršenja i pasivnog subjekta (roditelj i zaposleni u ustanovi), pa bi prednost trebalo dati ovom prekršaju, a ne prekršaju iz Zakona o javnom redu i miru. Naravno, u slučaju da iz radnji roditelja proizilaze obeležja krivičnog dela, jasno je da se prednost mora dati krivičnom gonjenju.

5. Zaključna razmatranja

Nesporno je da prekršajna odgovornost roditelja treba da postoji kako bi se i na ovaj način uticalo na roditelje da savesno i marljivo ispunjavaju svoje zakonske obaveze, koje se odnose na vaspitanje i obrazovanje dece. Sigurno je da pretnja prekršajnim sankcijama roditeljima nije najbolji mehanizam da se obezbedi primerno ponašanje dece. U prekršajnom pravu, za razliku od građanskog prava koje reguliše materiju odgovornosti roditelja za štetu koju pričinje njihova deca, jedino je primenljivo načelo subjektivne odgovornosti koje za pretpostavku ima postojanje vinosti – umišljaja ili nehata. Iz ovog razloga, prekršajna odgovornost roditelja za nedozvoljeno ponašanje njegovog deteta mora se temeljiti na postojanju subjektivnog odnosa prema prekršaju. Zakonodavac je neopravdano proširio kaznenu zonu propisivanjem prekršaja koji imaju karakter objektivne odgovornosti roditelja. Bez

obzira što u drugim granama prava takav vid odgovornosti roditelja postoji,²⁰ u kaznenom pravu u odnosu na fizička lica je nedopustiv. Zakonodavac nije propisao odgovornost roditelja za propuštanje vršenja dužnog nadzora nad detetom, kao poseban prekršaj, već je eksplicitno predvideo odgovornost roditelja za nedozvoljeno ponašanje učenika. Bez obzira na ovu činjenicu, na prekršajnim sudovima je da postupaju u skladu s načelima prekršajnog prava i odredbama koje se odnose na prekršajnu odgovornost fizičkog lica.

Pored navedenog, nesporno je i da je školi, kao podnosiocu zahteva za pokretanje prekršajnog postupka, dodeljena bitna uloga u prekršajnom postupku. To zahteva sticanje potrebnih pravničkih znanja i edukaciju zaposlenih koji bi, kao predstavnici škole, podnosili zahteve za pokretanje prekršajnog postupka i učestvovali u postupku.

Takođe, potrebno je ukazati da je neophodna akcija na širem planu, kako bi se nedozvoljeno ponašanje dece suzbilo. Pronaći načine da se deca razvijaju na pravi način i postanu odgovorni i vredni članovi društva, u čemu moraju učestvovati roditelji i vaspitno-obrazovne ustanove, u današnje vreme nije jednostavno. Prihvatljivije je organizovati edukaciju roditelja čija deca pokazuju problematično ponašanje, nego ih novčano kažnjavati. U porodicama nižeg socijalnog statusa, novčano kažnjavanje roditelja može biti kontraproduktivno i dodatno uticati na pogoršanje materijalnog položaja porodice. Proširivanje represije u ovoj oblasti i propisivanje objektivne odgovornosti roditelja za nedozvoljeno ponašanje učenika, po našem mišljenju nije opravdano. Slični problemi postoje i u srpskom krivičnom pravu, zbog čega doktrina opravdano ukazuje da je tvorcima populističke kaznene reakcije daleko lakše da u parlamentu izglasaju još strože kaznene zakone, nego da prionu na dugoročan i ozbiljan posao jačanja socijalnih službi, bračnih savetovališta, centara za medijaciju, probacionih mehanizama i drugih

²⁰ Prema odredbi člana 165 stav 1 Zakona o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ”, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – USJ, 57/1989, „Sl. list SRJ”, br. 31/1993), roditelji odgovaraju za štetu koju prouzrokuje drugom njihovo dete do navršene sedme godine, bez obzira na svoju krivicu. Oni odgovaraju za štetu koju prouzrokuje drugom njihovo maloletno dete koje je navršilo sedam godina, osim ako dokažu da je šteta nastala bez njihove krivice (stav 4). Prema stavu 3 navedenog člana, roditelji ne odgovaraju ako je šteta nastala dok je dete bilo povereno drugom licu i ako je to lice odgovorno za štetu.

aktera koji delujući profilaktički i mnogo efikasnije pomažu kontroli kriminaliteta od oslanjanja na retribuciju (Ignjatović, 2019, str. 126).

Na kraju, ali ne manje važno, analizirane zakonske odredbe nisu dovoljno jasne i precizne, što u praksi stvara probleme. Regulisanju odgovornosti roditelja moralo se pristupiti mnogo savesnije i pravnički preciznije. Zbog svih ukazanih nedostataka, može se očekivati da primena Zakona u delu koji smo analizirali neće dati očekivane rezultate. Jedino rešenje je izmena postojećih zakonskih normi, uz očuvanje osnovnih postulata prekršajne odgovornosti fizičkih lica.

Literatura

- Blagojević, S. (1997). *Metodologija prava*. Beograd: Službeni list SRJ
- Bošković, M., & Skakavac, T. (2017). *Prekršajno pravo*. Novi Sad: Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić
- Vuković, I. (2012). Krivičnopravni pojam i funkcija radnje. *Crimen*, 1, 73–94.
- Vuković, I. (2013). O situacijama posrednog izvršilaštva u srpskom krivičnom pravu. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1, 96–121.
- Delić, N., & Bajović, V. (2018). *Praktikum za prekršajno pravo*, Beograd: Službeni glasnik.
- Đuričić, M., & Bejatović, G., (2015). *Prekršajno pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe i Privredna akademija.
- Đorđević, Đ. (2014). Novi Zakon o prekršajima i novine u opštem delu prekršajnog prava. *NBP Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 2, 15–26.
- Ignjatović, Đ. (2019). Kazna doživotnog zatvora – razlozi uvođenja i osvrt na rešenja u poslednjoj noveli Krivičnog zakonika. U: Bejatović, S. (ured.) (2019). *Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet (međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji)* (str. 119–141). Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex.
- Janković, M. (1939). *Disciplina u školi*. Beograd: Biblioteka Budućnost.
- Jeličić, M. (2017). Procesni aspekti prekršajne krivice. *Godišnjak Fakulteta bezbednosti*, 347–366.
- Jeličić M. (2018a). Činjenična identifikacija prekršaja, *NBP Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 2, 147–166.
- Jeličić, M. (2018b). Oslobođajuća prekršajna presuda. U: Bejatović, S. (ured.) (2018). *Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski standardi i stanje u Srbiji) – krivičnopravni aspekt* (str. 571–586).

- Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex.
- Jovašević, D. (2012). *Prekršajno pravo*. Niš: Sven.
- Kapor Stanulović, N. (1985). *Psihologija roditeljstva*. Beograd: Nolit.
- Merije, F. (2014). *Obrazovanje je vaspitanje Etika i pedagogija*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Mrvić Petrović, N. (2014). *Komentar novog Zakona o prekršajima*. Beograd: Paragraf.
- Nešković, M. (1887). *Roditelji i škola*. Novi Sad: Matica Srpska.
- Pihler, S. (2008). Pojam prekršajne odgovornosti i razlike između krivičnopravne i privrednoprestupne – osnovne teze. *Izbor sudske prakse*, 10, 5–10.
- Ristivojević, B., & Milić, I. (2016). Odgovornost roditelja za prekršaje koje učine njihovi potomci. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1, 154–173.
- Stanojlović, B. (1992). *Porodica i vaspitanje dece* (2. izd.). Beograd: Naučna knjiga.
- Stojanović, Z. (2011). Krivično pravo u doba krize. *Branič*, 1–2, 27–49.
- Stojanović, Z. (2012). Značaj pojma prekršajne odgovornosti za prekršajno pravo. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1–2, 23–38.
- Čavoški, K., & Vasić, R. (2011). *Uvod u pravo* (6. izd.). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Šušnjara, M. (2014). Prekršajna odgovornost po Zakonu o prekršajima. *Bilten Vrhovnog kasacionog suda* 3, 261–279.
- Škulić, M. (2009). Sud kao subjekt tumačenja kaznenopravne norme. U: Bejatović, S. (ured.) (2009). *Tumačenje kaznenopravne norme i adekvatnost njene primene*. (str. 69–136). Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije.

Pravni propisi

- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Sl. glasnik RS“ br. 88/17, 27/18 i 10/19).
- Zakon o prekršajima („Sl. glasnik RS“ br. 65/13 i 13/16).
- Zakon o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ“, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – USJ, 57/1989, „Sl. list SRJ“, br. 31/1993).
- Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje („Sl. glasnik RS“ br. 46/2019).
- Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, deteta, učenika ili trećeg lica u ustanovi obrazovanja i vaspitanja („Sl. glasnik RS“, br. 22/2016).